

LLETRES

Un Català a Mauthausen es presenta oficialment.

Sílvia Sáiz

El propassat dos de juny, la Regidoria de Cultura, l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès (AMC) i Enciclopèdia Catalana (Editorial Pòrtic) van promoure la presentació del llibre de David Serrano i Blanquer *Un català a Mauthausen. El testimoni de Francesc Comellas*, després de la posta de llarg per a la premsa de l'estat que s'havia fet al Museu d'Història de Catalunya (MHC). Des del *Fons...* es considerava que calia donar a conèixer a Castellar aquesta obra, que fa referència a la historiografia local i a la historiografia de la deportació. La presentació va tenir lloc a la Sala de Plens de l'Ajuntament i intervingueren Montserrat Gatell, regidora de cultura, Ernest Gallart, historiador i investigador del *Fons...*, i David Serrano, filòleg i autor del llibre. La Sala es va quedar petita per acollir el nombrós i entusiasta públic interessat.

Montserrat Gatell va expressar la seva satisfacció pel fet que investigadors com David Serrano s'interessessin per la història de Castellar; referí el sentit que tenia l'acte i que anava més enllà de la presentació pròpiament del llibre per situar-se en un recordatori de la deportació en la persona de Francesc Comellas. Finalment va manifestar que l'Ajuntament de Castellar tenia tot l'interès a donar suport a qualsevol mena d'activitat que tingués com a eix la història local enfocada des d'un vessat científic.

L'historiador Ernest Gallart va realitzar una valoració historiogràfica del l'obra en el sentit que calia conceptual-la des de dues perspectives: l'aportació a la historiografia local de Castellar del Vallès i de la historiografia catalana de la deportació.

Quant a la historiografia local, destacava que el llibre tenia el gran mèrit de ser una obra pionera en el tractament de temes que han restat dins la més absoluta marginalitat com són l'obrerisme, l'adveniment de la II república o la guerra civil dins l'escassa producció historiogràfica sobre Castellar. Valorava el treball com un dels escassos que incideixen en un estudi històric local des d'un vessant científic i el qualificava com a autèntica recerca historiogràfica.

Ernest Gallart exposava que a Castellar es trobava molt caracteritzada la dicotomia, que clarament especifica la historiografia britànica, entre *History*, de la qual en tenim honorables, però puntuals mostres, que seria la Història amb majúscules, feta per historiadors científics i la *story*, aclaparadorament abundosa, un gènere menor que procedeix d'un amateurisme sense formació, que incideix en la recopilació de dades trivials, en la miscel·lània anecdòtica, descriptora de fets seguint la vella *histoire des événements* decimonònica, amb un caràcter caduc, ahistòrica i/o parahistòrica, que ha

FOTO: IMMA N

exclòs la història de Castellar dels grans corrents genèrics de la història catalana. Es tracta d'una producció incapaç, per insuficiència metodològica, d'analitzar i d'interpretar els esdeveniments històrics. I això ens porta, segons Gallart, a la visualització d'un panorama historiogràfic on està quasi tot per fer, amb uns buits immensos pel que fa a la història social, política i econòmica especialment la més recent. I davant d'aquesta situació trobem l'aportació de David Serrano, que ha de ser un revulsiu a l'hora que els historiadors es plantegin la recerca de la història de Castellar del Vallès.

Val a dir que també considerava que s'havia creat un nou marc, molt més favorable, on han irromput els historiadors locals o que tenen a Castellar com a un dels seus centres d'interès. Esmen-tava, d'una banda, les actuacions arqueològiques que des de l'Ajuntament es

vénen impulsant conjuntament amb el treball de professionals que han generat un notable coneixement de l'entorn prehistòric, antic i medieval del nostre terme. D'una altra, la creació de l'Arxiu Municipal i al seu redós d'un grup d'investigadors que han anat impulsant el coneixement científic local en àmbits tan diversos com la deportació als camps d'extermini nazis o recerques sobre la historiografia i la documentació local.

L'historiador Ernest Gallart proposà per a Castellar una historiografia anàloga a la de qualsevol indret de Catalunya, amb un tarannà obert, feta per uns historiadors que estiguin al servei de la societat en la qual viuen i en formen part, pública, professional i professionalitzadora, no exclouent i que reflecteixi la riquesa de sensibilitats que té la societat civil local. I en aquest sentit el llibre de David Serrano és una fita bàsica en aquest procés.

Quant la historiografia de la deportació, emmarcava l'obra de Serrano dins d'una embranzida de nous investigadors que s'apropen a la deportació des d'un àmbit científic. Serrano és un filòleg que s'ha adreçat al fenomen concentracionari des d'una òptica dual: des d'un punt de vista literari i historiogràfic. No debades el seu tractament sobre l'itinerari vital de Francesc Comellas és un Relat de Vida típic de recerca en història oral. El format de la transcripció d'aquest enregistrament és el d'entrevista periodística, amb un tarannà àgil i dinàmic, amb un caràcter divulgatiu que pretén donar a conèixer el perfil personal d'aquest deportat ens els camps de concentració nazis, en concret en el de Mauthausen, però també en els seus *kommandos*, a *Vöcklabruck*, *Ternberg* i *Redl-Zipf*.

Metodològicament ha seguit perfectament aquestes tècniques d'obtenció d'informació que van des de l'oralitat i que permeten copsar matisos que el document en si no permet veure com són els aspectes antropològics (percepcions, mentalitats, sensacions). El text segueix una estructura lineal, clàssica i cronològica que parteix dels orígens personals de l'informant fins a l'exili a Àustria passant per la caracterització d'un model de deportació.

L'estructura del qüestionari amb el qual s'ha demanat al testimoni és de tipus semi-obert, parcialment estructurat, que permet oferir una llibertat prou àmplia a l'hora de testificar, amb una gran autonomia, sense estar restringit a unes preguntes massa rígides que el podrien allunyar de l'obtenció d'informació de l'entrevista.

Des d'un punt de vista historiogràfic, és una valuosa aportació perquè forneix a l'historiador d'un nou testimoniatge, d'una nova peça que permet reconstruir el trencaclosques en què s'ha convertit l'anàlisi i la interpretació de la deportació a casa nostra, en un moment en què és especialment complicat, quasi en el límit de la producció d'aquests materials per causes biològiques. El mèrit, doncs, de la recerca de Serrano, a diferència dels treballs de molts altres testimoniats, és que tracta el text com un document històric i l'ofereix ja elaborat, depurat d'errades gràcies a la contrastació amb d'altres testimoniats i fonts prou fidedignes perquè pugui ser utilitzat de forma directa com a document històric amb totes les garanties de rigor i de fiabilitat que els historiadors necessiten.

El subjecte històric que ha triat és un personatge acostumat a testificar, ja que Francesc Comellas forma part de la comissió per a la història del govern federal austríac i està acostumat al treball en escoles, cosa que li ha permès articular un discurs lineal, entenedor i fluid que recull perfectament les seves experiències vitals. A més, Francesc Comellas té un coneixement excepcional dels esdeveniments dels quals n'és alhora relator i subjecte i és prou representatiu i significatiu del grup al qual pertanyia.

Aquest és un altre dels valors incontestables del treball de Serrano i és que posa de relleu una experiència concentracionària no estrictament reduïda al camp central, al KL de Mauthausen, sinó que participa d'una experiència única i singular d'un col·lectiu de poc més de tres-cents cinquanta espanyols que, enquadrats pel deportat César Orquín Serra, van sobreviure majoritàriament al trànsit concentracionari. També es va ressaltar que Serrano ha donat veu en aquest llibre a una sensibilitat de la deportació que ha restat marginada a l'Estat espanyol, la FEDIP, que agrupa a supervivents amb un espec-

tre ideològic que passa des del món llibertari fins al socialisme i al republicanisme.

L'interès del fenomen concentracionari, en el cas de Serrano, no és una aproximació puntual sinó que és un procés que ve de lluny i és una autèntica passió pel coneixement: a més d'una tesi de llicenciatura sobre literatura concentracionària, concretament sobre l'obra d'Amat-Piniella *KL Reich*, presentada a la UAB, de la qual en feia un estudi crític i que es troba actualment en premsa editada per Edicions 62, ha preparat el volum de poesies escrites en deportació per Amat publicat per Columna-L'Albí titulat *les Llunyanies, poemes d'exili 1940-1946*; també ha estat articulista de la *Història de la Literatura Catalana* (Ed. 62, 2000). Tampoc és la primera vegada que treballa amb Francesc Comellas. Anteriorment, el maig del 2000, va assistir als actes commemoratius del 55è aniversari de l'alliberament del camp de Mauthausen on va fer crònica dels actes i que foren recollits en un llarg reportatge a *El 9 Nou*.

Reprement el sentir de les reflexions que feia el doctor Vilanova, Ernest Gallart considerarà que l'aportació que fa Serrano és un motiu més que suficient per plantejar-nos la necessitat de bastir una historiografia sobre la deportació que a cas nostra sigui metodològica i temàticament anàloga a la de qualsevol àmbit europeu. I el treball de David Serrano, marcadament interdisciplinari, rigorós, i especialment atractiu pel tractament i el format que dona a la temàtica, pot ser un pas més que s'aproximi a aquest objectiu que és el coneixement i l'anàlisi històrica que sobre la deportació i l'exili cal encara fer.

Per acabar, David Serrano fou felicitat pel seu llibre que pels castellarencs té aquesta doble lectura d'història local i d'història de la deportació i encoratjat a seguir molts anys tenint a Castellar com a centre d'interès per ajudar als historiadors a construir una historiografia seriosa de la vila.

Finalment, va intervenir l'autor, David Serrano, que destacà la il·lusió que li feia presentar el llibre al poble del subjecte de la seva recerca: en Francesc Comellas. Seguidament, va comentar l'ori-

FOTO: IMMA MAS

gen i el procés de creació de llibre, allò que el va portar a fer aquest volum.

Inicialment, la seva aproximació al personatge va ser de tipus filològic. El seu interès pel tema de l'exili i de la deportació venia donat per la recerca al voltant d'un dels personatges de la literatura catalana més oblidats i menystinguts injustament en el nostre país que és en Joaquim Amat-Piniella. Destacava el paral·lelisme d'aquest amb Francesc Comellas en el trànsit concentracionari i que quan va ser alliberat, va escriure una gran obra, una gran novel·la, *KL Reich*, obra que va patir la censura i que va trigar disset anys a ser publicada. I quan ho va ser, va restar oblidada.

La tasca d'aquest investigador és intentar ressituar aquesta obra en el context de la literatura europea per tal que quan es parli d'aquest tema no ens centrem únicament amb personatges com Primo Levi, Jorge Semprún, Jean Améry o Theodor Adorno, Imre Kertész o Enzo Traverso; al costat d'aquests que són els grans noms que han marcat el cànon de la literatura de la deportació hi podem situar en Joaquim Amat-Piniella.

David Serrano destacà un lligam fonamental entre l'obra d'Amat-Piniella i la que presentava a Castellar, que és la recerca de testimoniatges. Ell es va posar en contacte amb el *Fons...* per tal de trobar algun deportat que fos viu i que hagués compartit vivències amb Joaquim Amat-Piniella al camp de Mauthausen. Després de diverses alternatives, va sorgir al possibilitat de conèixer *in situ* a Francesc Comellas. Arran d'això es van trobar al camp de Mauthausen l'any 2000. Inicialment amb l'objectiu de parlar de Joaquim Amat. De la conversa en va sortir un article per a *El 9 Nou*, publicat el maig de 2000.

Sobre Francesc Comellas ens referí que amb ell de seguida va aparèixer un *feeling* especial. El qualificà de personatge directe i compromès que no va per rodals. Un cop establerta una complicitat, el treball fou directe i ràpid, que el va portar a fer aquest article i posteriorment per embastar aquest projecte que avui es presenta.

L'essència, el per què d'aquest projecte, afegí Serrano, es deu a la particularitat de Francesc Comellas, un personatge molt acostumat a parlar amb públic, amb una humanitat i senzillesa que el diferencia dels deportats que ell ha conegut, i que l'acabà seduïnt. Per aquestes característiques, és un subjecte idoni per transmetre aquesta memòria de la deportació.

Aquest autor s'apropà a la deportació des d'un vessant més didàctic i periodístic perquè li va semblar que aquella manera d'entendre els fets viscuts podia ser interessant per fer una petita aportació al tema de la deportació catalana. Considera que aquest és un moment on s'està fent uns quants intents per ressituar el tema, però no deixa de ser menys cert també que a nivell oficial és un tema oblidat. Troba que és molt curiós que

en cap universitat catalana hi hagi cap grup de treball que investigui directament el tema de la deportació. I això explica la mena de transició i la mena d'historiadors que aquesta va crear. I no és fins aquestes noves generacions d'historiadors que això s'està trencant, amb una certa sensació de llàstima, perquè actualment els informants, els deportats, són molt grans i s'hagués pogut fer amb millors condicions temps enrera.

Va posar de relleu el fet que a Castellar es tingui un fons únic a tot l'Estat, i que tot i que des de les instàncies públiques se l'està mimant, considera que encara caldria potenciar-lo més amb més recursos. Totes les ciutats estan buscant un element identificador, i aquest *Fons...* situa en molts aspectes en el mapa d'Espanya a Castellar del Vallès. Serrano valorà la tasca de l'equip de recerca del fons de forma molt satisfactòria ja que es conservarà la memòria de la deportació catalana gràcies a aquest col·lectiu, i té encara més relleu aquesta tasca quan les persones que ho haurien de fer amb una estructura més àgil i més senzilla, que seria des de la universitat, no ho han fet, possiblement no ho hagin volgut fer.

Serrano va exposar el treball realitzat amb en Comellas, el gran nombre d'hores d'enregistraments on ell explicava, com ell està acostumat a explicar, allò que va viure, primer a la guerra civil, després a l'exili francès i al camp i als grups de treball del KL Mauthausen. Els deportats estan acostumats a un discurs que es repeteix sempre, on es barregen elements cronològics, amb elements de lloc, on hi ha incorreccions pel que fa a escenes i a personatges, a dates... i en aquest sentit, un cop fetes, el resultat va ser una mica caòtic i més quan es volia fer una aportació des de la memòria. Per això va caldre organitzar-ho de la manera més coherent possible. Calia intentar fer simple allò que era molt complicat: organitzar una allau d'informació, donar-li un cos el més simple i entenedor possible, possiblement pel fet de la seva professió de professor. Però també volia adreçar l'obra a un públic especialitzat, per això el text és acompanyat per unes notes a peu de pàgina que li donen un cert rigor històric. Buscant aquest senzillesa, no volia lluir-se en les preguntes,

no volia fer discursos, tot i que alguna vegada no se'n va poder estar; la resta són preguntes molt obertes perquè allò que interessava era que parlés Comellas, tal i com parla ell, tot i que no parla ell sol. Potser no és molt representatiu del camp de Mauthausen, però sí molt significatiu. El títol de llibre, a més, que és un títol en què l'editorial hi té molt a veure, perquè ells són els que en saben de vendre llibres. *Un català a Mauthausen* ve a ser això, la història de molts catalans, és una mena de lectura col·lectiva a través d'un personatge. I això també el relaciona molt amb l'obra d'Amat-Piniella. Aquest també busca la vida de dos o tres persones que en el fons volen explicar la vida en general dels deportats al KL Mauthausen.

Feta aquesta feina de rastreig, de desgranat, d'organització del llibre perquè fos el màxim de simple, es va buscar les qüestions més simples, el més breus per què Comellas se sentís molt còmode i explicués amb el seu estil, cosa que s'ha conservat en el cent per cent, la manera de parlar d'en Comellas. Hi havia, també, una segona feina, parlant-ne amb els investigadors del *Fons...*, que més enllà del caràcter divulgatiu tingués un rigor historiogràfic, que pogués convertir-se en una aportació historiogràfica al tema de la deportació, que no fos només una llarga entrevista on el personatge diu més o menys allò que li sembla. És a partir d'aquesta reflexió que cal entendre aquestes cent notes a peu de pàgina, la major part de les quals són llargues, plenes d'informació i que documenten al voltant de noms de personatges, activitats, situacions futures, noms que expliquen des de partits polítics, llocs concrets, que contrasten totes i cadascuna de les més o menys aproximades de què en Comellas ens va informant i tots aquells personatges que són representatius o que ell fa sortir en el seu relat de vida.

En conjunt, allò que s'ha pretès és, d'una banda una aportació al que seria la divulgació de la deportació catalana pensant en un públic ampli, per això no és un llibre llarg, per això no és una biografia, i en segon lloc que fos una aportació historiogràfica mitjançant aquest el rigor que li poden donar aquestes notes a peu de pàgina. D'altra banda, allò que

és interessant al costat de tota la part més de fil historiogràfic, és aquest seguit de sensacions que de manera tan planera en Comellas ens sap explicar. Del seguit d'anècdotes tan directes es deixa entreveure un personatge que és un murri, un espavilat, des de la saviesa popular, doncs, de saber-se fornir de plantes medicinals que ell ha conegut per aquí, per Sant Llorenç, i que això ell afirma que l'ajudaren a sobreviure a Mauthausen, fins a cops de murrieria que podrien ser de la pel·lícula de Benigni perfectament, la murrieria i a la vegada la innocència.

David Serrano explicava que volia que també hi hagués una part més compromesa per part del propi Comellas, que és aquest Epileg contra l'oblit i que la seva salut no li ha permès que fos més llarga i que intenta no només fer l'esbós, l'anàlisi del passat, que això és molt interessant perquè això quedarà com l'aportació més rellevant d'aquesta obra, sinó que fes un apunt de prospecció, és a dir, què hem après després de tot això, de què ens ha servit tenir persones com Comellas que vagin testimoniant l'horror que ha viscut: hem après realment la lliçó o no l'hem apresada? una mica la pregunta que es feia al pròleg i a la introducció, i que arribava a la conclusió que sembla que no, que no hem après massa la lliçó, que no hem aprofitat els referents ètics que ens oferien persones com en Comellas, que han viscut tota la vida d'acord amb els seus ideals fins a les últimes conseqüències, persones que s'ho han jugat tot per la democràcia i per la República i que ara els fem un cas bastant relatiu per no dir escàs, si ho comparem amb tots els referents europeus que tenim sobre el mateix tema. En aquest sentit, les últimes paraules, breus però molt directes d'en Comellas, sobre quin és el futur que ens espera, amb unes paraules adreçades als joves, són un missatge d'esperança i un missatge molt lúcida del que cal fer per no tornar a repetir esdeveniments com els que hem patit.

LLETRES

Carta oberta a Jaume Balaguer i Gassó

Ignasi Riera

Gràcies als bons oficis d'Isidre Creus m'ha arribat a les mans el vostre llibre, *Amb mirada perduda i ull humit*, amb tants i tants records de la primera postguerra. Sempre des de l'òptica de Sabadell però amb una finíssima sensibilitat per tot el que passava —i no era poca cosa!— en l'escenari internacional.

He de dir-vos que el llibre m'ha agradat: primer perquè està molt ben escrit, sense obsessions estilístiques ni voluntats didàctiques. Si piqueu sovint l'ullet al lector... sabeu mantenir el relat en una distància que n'objectiva els fets i la crònica, els punts de vista i el context d'època.

M'ha sorprès l'habilitat i l'honestedat de l'autor a l'hora de reconèixer el franquisme sociològic, després d'una guerra duríssima i mordassats per la censura informativa i pels mecanismes efectius de repressió. Per exemple, en tot el relat de la visita de Franco el 1942, les mostres d'adhesió, justifiquen el vostre comentari, malgrat la fama d'esquerrana de la ciutat de Sabadell: "la qualitat de l'exhibició a la Creu Alta entusiasma tothom i els aplaudiments, de retop, els comptabilitza el visitant". Les notes sobre la vida quotidiana també m'han semblat especialment encertades. El comentari lacònic —"de fet, fou una època de 'gran evasió' cap a les diversions tolerades— i la constatació que el tango anava de baixa i el pasdoble es mantenia en una discreta posició, mentre que els ritmes de moda eren el fox, els boleros i les rumbes, m'ha semblat oportunitat, digne d'un Néstor Luján, en el seu llibre *El túnel dels 40*.

També m'han interessat molt els comentaris sobre el S.O.E. —i la secular vocació centralitzadora "mesetària"—, l'arribada de la penicilina, el desembarcament dels aliats a la península de Constantin i les repercussions en la vida quotidiana de Sabadell, l'ascens del Sabadell a primera i el descens a l'infern dels urinaris, amb notes sobre la sarsuela i el Frontó.

M'ha fet molta gràcia el comentari de l'alliberament de Mussolini, el Duce, detingut al capdamunt del Gran Sasso, amb el comentari en vers: "No us espan-teu oh Benito bello/ Que m'envia el Führer Adolfo/ Perquè no foteu més el golfo/ en aquest cony de Castel-lo".

Gràcies, per tant, pel vostre llibre i per la generositat de qui transcriu fragments, espurnes, d'una memòria privilegiada.